

میراث فرهنگی ایران

تالیف و گردآوری:

راشد جعفرپور (کلوری)

تهران

۱۳۹۴

انتشارات ساکو

سرشناسه : جعفرپور کلوری، راشد، ۱۳۵۰ -
 عنوان و نام پدیدآور : میراث فرهنگی ایران
 مشخصات نشر : تهران: ساکو، ۱۳۹۳.
 مشخصات ظاهری : ۲۳۰ ص.: مصور.
 شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۷۲۷۰-۴۶-۲
 وضعیت فهرست‌نویسی : فیپای مختصر
 یادداشت : این مدرک در آدرس <http://opac.nlai.ir> قابل دسترسی است.
 یادداشت : کتابنامه.
 شماره کتابشناسی ملی : ۳۷۶۶۷۷۹

تلفن مرکز پخش : ۰۲۱-۶۶۵۷۲۶۹۲-۶۶۴۹۴۵۲۴

www.nashresaco.com / www.nashresaco.ir

نام کتاب : میراث فرهنگی ایران
 مؤلف : راشد جعفرپور (کلوری)
 ناشر : ساکو
 حروفچینی : انتشارات ساکو
 طرح جلد : ساکو
 لیتوگرافی : طاووس رایانه
 چاپخانه : عطا
 سال نشر : ۱۳۹۴
 نوبت چاپ : اول
 شمارگان : ۱۰۰۰
 قیمت : ۱۲۰۰۰ تومان

ISBN : 978-600-7270-46-2

شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۷۲۷۰-۴۶-۲

«مسئولیت مطالب کتاب به عهده مؤلف و حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به انتشارات ساکو است.»
 اخطار! هرگونه کپی و تکثیر از نظر شرعی و قانونی مجاز نمی‌باشد و پیگرد قانونی دارد.

فهرست مطالب

عنوان	صفحه	عنوان	صفحه
مقدمه مولف	۶	فصل دوم : آشنایی با هنر و تمدن ایران پیش از تاریخ	
درآمد	۸	پیشگفتار	۵۰
		ایران کجاست؟	۵۱
فصل اول : میراث فرهنگی و سیر باستان شناسی در ایران و جهان		هنر و تمدن ایران	۵۳
پیشگفتار	۱۶	دوره‌های زمانی در باستان‌شناسی ایران	۵۴
میراث فرهنگی	۱۷	دوران پیش از تاریخ ایران	۵۵
میراث طبیعی	۱۹	ایران در دوره پارینه‌سنگی قدیم	۵۶
میراث ناملموس	۱۹	ایران در پارینه‌سنگی میانه	۵۶
خصوصیات فرهنگی	۲۰	ایران در پارینه‌سنگی جدید	۵۷
علوم مرتبط با میراث فرهنگی	۲۱	ایران در دوره میانه‌سنگی (فراپارینه سنگی)	۵۸
اهمیت معماری	۲۱	ایران در دوره نوسنگی	۵۹
رابطه معماری و فرهنگ	۲۳	عصر فلز	۶۰
رابطه تمدن و فرهنگ	۲۴	عصر مفرغ	۶۱
هنر	۲۶	پیدایش خط	۶۲
باستان‌شناسی	۲۸	عصر آهن	۶۳
تاریخچه باستان‌شناسی	۳۱	رواج سفال خاکستری رنگ	۶۴
باستان‌شناسی در ایران	۳۳	مهاجرت آریایی‌ها به فلات ایران	۶۴
دوره اول	۳۳	روی کار آمدن حکومت‌های مستقل	۶۵
دوره دوم	۳۵	تجمع فرهنگ‌های مقیم و مهاجر	۶۵
دوره سوم	۳۶	فرهنگ‌های باستانی ایران	۶۶
دوره چهارم	۳۷	تمدن سیلک	۶۶
تاریخچه سازمان میراث فرهنگی	۳۸	گنج دره‌ی هرسین	۶۹
تشکیل سازمان میراث فرهنگی و گردشگری	۴۰	تپه‌های جعفرآباد و چغامیش	۶۹
تاریخچه گردشگری	۴۰	تپه‌ی حصار دامغان	۷۰
تاریخچه صنایع دستی	۴۱	تمدن شهر سوخته	۷۱
تشکیل سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری	۴۲	شهداد کرمان	۷۲
موزه	۴۴	تمدن املش	۷۳
معرفی روز میراث فرهنگی	۴۶	تمدن کلاردشت	۷۴
ایکوم	۴۶		
ایکروم	۴۷	فصل سوم : آشنایی با فرهنگ و تمدن ایران در قبل از اسلام	
جنبش میراث جهانی	۴۷	پیشگفتار	۷۶
		تمدن و هنر عیلامی (ایلامی)	۷۷

فیروزآباد	۱۱۲	محوطه باستانی شوش	۷۸
تیسفون	۱۱۳	چغازنبیل	۸۰
پیشابور	۱۱۳	هفت تپه	۸۳
دارابگرد	۱۱۴	نقوش برجسته عیلامی	۸۴
استخر فارس	۱۱۴	تمدن و هنر مادها	۸۴
تخت سلیمان	۱۱۴	معماری مادها	۸۴
طاق بستان	۱۱۵	تپه هگمتانه	۸۵
بسطام	۱۱۶	تپه نوشی جان ملایر	۸۵
نقش رجب	۱۱۷	گودین تپه کنگاور	۸۶
		دخمه‌های منسوب به دوره ماد	۸۶
فصل چهارم : آشنایی با هنر و معماری بعد از اسلام		فرهنگ و تمدن هخامنشی	۸۶
پیشگفتار	۱۲۰	معماری دوره‌ی هخامنشیان	۸۷
باستان‌شناسی در جهان اسلام	۱۲۲	شهرها و بناهای هخامنشیان	۸۸
شیوه‌های معماری اسلامی در ایران تا عهد صفویان ۱۲۳		پاسارگاد	۸۸
دوره صفویه	۱۲۵	تخت جمشید	۸۹
معماری ایران در دوره صفوی	۱۲۹	آبادانا	۹۰
عمارت چهل ستون قزوین	۱۳۰	کعبه‌ی زردشت	۹۱
عمارت هشت بهشت	۱۳۰	نقش رستم	۹۲
تالار اشرف	۱۳۱	بیستون	۹۲
بقعه شیخ‌صفی‌الدین اردبیلی	۱۳۲	شوش	۹۲
بناهای دیگر صفوی	۱۳۳	کاخ شاتور	۹۳
هنر های دوران صفویه	۱۳۴	هنر هخامنشیان	۹۳
کاشی کاری	۱۳۴	فرهنگ و تمدن سلوکیان	۹۵
سفالگری	۱۳۵	هنر و معماری سلوکیان	۹۷
نقاشی	۱۳۶	فرهنگ و تمدن پارت‌ها (اشکانیان)	۹۹
فلز کاری	۱۳۷	معماری اشکانیان	۹۹
افشاریان	۱۳۸	آثار سفالی و فلزی	۱۰۱
معماری ایران در دوره افشاریه	۱۳۹	معبد آناهیتا	۱۰۱
هنر دوران افشاریه	۱۴۲	طاق گرا	۱۰۲
زندیان	۱۴۴	کاخ کوه خواجه	۱۰۲
معماری زندیه	۱۴۵	کاخ آشور	۱۰۳
ارگ کریمخان	۱۴۶	هنر اشکانی	۱۰۳
حمام وکیل	۱۴۷	آثار سفالی و فلزی	۱۰۴
مسجد وکیل	۱۴۸	فرهنگ و تمدن ساسانیان	۱۰۵
هنر دوران زندیه	۱۴۹	فلز کاری و شیشه‌سازی	۱۰۷
قاجاریان	۱۵۲	نقش برجسته‌سازی	۱۰۸
معماری در دوره قاجاریه	۱۵۲	منسوجات	۱۰۹
		معماری در دوره ساسانیان	۱۱۰

مسجد و مدرسه سپهسالار	۱۵۴
مدرسه دارالفنون	۱۵۶
هنرهای دوره قاجاریه	۱۵۸
نگارگری	۱۵۸
هنرمندان قاجار	۱۶۰
عکاسی	۱۶۰
نمایش	۱۶۲
فصل پنجم : آشنایی با بافت کلی شهرهای سنتی و شناسایی ویژگی های آنها	
پیشگفتار	۱۶۴
شهر	۱۶۵
شهرسازی و معماری در ایران	۱۶۸
شهرسازی در تمدن مدها	۱۶۹
شهرسازی هخامنشیان	۱۷۰
شهرسازی سلوکیان	۱۷۲
شهرسازی اشکانیان	۱۷۳
شهرسازی ساسانیان	۱۷۴
بافت های شهری ایران	۱۷۶
بازار	۱۷۷
عناصر و فضاهای بازار	۱۷۸
بازارها در ایران	۱۷۹
بازار تبریز	۱۷۹
مسجد	۱۸۰
معماری مساجد	۱۸۱
محراب	۱۸۳
صحن	۱۸۳
مناره	۱۸۳
گنبد	۱۸۳
ایوان	۱۸۴
طاق محرابی	۱۸۴
منبر	۱۸۴
مقصوره	۱۸۴
مدرسه	۱۸۵
معماری مدارس	۱۸۵
مسجد - مدرسه	۱۸۷
حمام	۱۸۸
معماری حمام های سنتی ایرانی	۱۸۹
قسمت های مختلف حمام	۱۸۹
حمام شیخ بهایی	۱۹۰
کاروانسرا	۱۹۱
انواع کاروانسراها	۱۹۲
کاروانسرای شاه عباسی کرج	۱۹۳
خانه	۱۹۴
خانه حاج آقا علی	۱۹۵
کاخ ها	۱۹۶
کاخ گلستان	۱۹۷
باغ	۱۹۷
معماری باغ ایرانی	۲۰۰
باغ فین، کاشان	۲۰۱
پل	۲۰۲
انواع پل ها	۲۰۴
سد	۲۰۴
آب انبار	۲۰۶
آب انبار سردار بزرگ	۲۰۸
آرامگاه	۲۰۹
آرامگاه کوروش	۲۰۹
بقعه	۲۱۰
بقعه های در ایران	۲۱۱
بقعه دوازده امام	۲۱۱
حسینیه	۲۱۲
حسینیه اعظم زنجان	۲۱۳
تکیه	۲۱۴
تکیه در ایران	۲۱۵
تکیه معاون الملک	۲۱۷
مناره ها	۲۱۸
میدان	۲۲۰
میدان نقش جهان اصفهان	۲۲۲
منابع	۲۲۵

«آیا چیزی مهم‌تر از شناخت خودمان، گذشته و جامعه‌مان، و زندگی مان هست؟»

مقدمه مولف

با عنایت حق تعالی و علاقه‌ای که به تدریس درس «میراث فرهنگی ایران» داشتم و از سویی تقاضای برخی از همکارانی که از جزوه بنده در تدریس استفاده می‌کردند و تقاضای دانشجویان، به جمع‌آوری و ویرایش جزوه‌های مربوط به میراث فرهنگی ایران مطابق با سرفصل‌های دانشگاه پرداختم تا انشاء... در راهی قدم گذارم که از میراث مادی و معنوی ایرانیان در طول تاریخ بلند و پرآوازه‌اش گلی بچینم و در اختیار علاقمندان به افتخارات و شگفتی‌های ایران تقدیم نمایم. آنچه که در رهگذر مطالعه و تحقیق و تدریس این مباحث برایم جالب بود عموماً سه نگرش بر بسیاری از کارهای تحقیقی و تألیفی محققان و پژوهشگران این عرصه غالب بود؛ اول اینکه بسیاری از پژوهشگران ایرانی متأسفانه به دلیل حس ناسیونالیستی و علاقه‌ای که به ایران دارند در شگفتی‌ها و عظمت‌های تاریخ و فرهنگ دیرین ایرانی غرق شده و بسیاری از مظالم، قصور، کوتاهی‌ها و ضعف‌ها را نادیده انگاشته و در تحلیل‌هایشان گرفتار یکسویه‌نگری و تعصب شده‌اند که طبیعتاً به تحقیقاتشان آسیب جدی وارد نموده است.

از سویی برخی از محققان درست در نقطه مقابل گروه اول قرار گرفته و به بهانه دوری از تعصب و جانبداری، برای هر موضوع موفقیت‌آمیزی همیشه به دنبال یک علت یا عامل خارجی بوده‌اند که طبیعتاً این خود نیز نوعی گرفتار شدن در یکسویه‌نگری است که آنهم قطعاً ارزش تحقیق و پژوهش شان را تنزل می‌دهد.

نگاه سوم اینکه برخی از محققان به دلیل نگرش تخصصی به برخی از موضوعات، به بسیاری از مسائل و علل جانبی کم توجه بوده و چنان یک موضوع یا عامل را بزرگ و پررنگ نموده‌اند که گویی واقعاً عوامل دیگری برای یک رخداد یا واقعه وجود نداشته است که این هم به نوبه خود برای یک تحقیق علمی مضر می‌باشد.

با اینکه کتب و جزوات مرتبط با باستان‌شناسی توسط اساتید متعددی تهیه شده است و هر کدام از زاویه خاصی به میراث فرهنگی ایران نگریسته‌اند اما بطور اخص و جامع کتابی که به میراث فرهنگی ایران پرداخته باشد پیدا نکردم. البته شایان ذکر است به دلیل تنوع و تعدد آثار فرهنگی ایرانی، شناخت و معرفی همه آنها واقعاً به مجلدات بسیار زیادی نیاز دارد.

با توجه به ضرورتی که احساس می‌شد، و از سویی درخواست و تأکید ناشر کتاب مبنی بر عدم وجود منابع یا کتاب مطابق با سرفصل‌های دانشگاه، عزمم را جزم و بیشتر با استفاده از منابع اینترنتی، نسبت به جمع‌آوری و جمع‌بندی مطالب در این زمینه اقدام نمودم که امیدوارم مفید فایده واقع گردد. در این کتاب فقط به طور گذرا به ابنیه فرهنگی و تاریخی و آثار هنری ایران اشاره شده است والا بسط دادن هر کدام از آنها خود کتابی مفصل می‌طلبد.

خوشبختانه علیرغم همه نقدهایی که به سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری ایران می‌شود، اقدامات ارزشمندی در راستای حفظ و معرفی آثار فرهنگی ایران انجام داده و طبیعتاً باید بدانیم به دلیل بزرگ و غنی بودن سرزمین پهناور ایران، تلاش‌ها و برنامه‌های بسیار بیشتری می‌طلبد تا آنگونه که حق ایران و ایرانی است ادا شود.

در پایان باید عرض کنم در این کتاب بیشتر به گردآوری و تدوین مطالب اهتمام نموده‌ام و در برخی از موارد با ذکر نقطه نظرات خود مطالب را به نگارش درآورده‌ام. امید است اثر حاضر هرچند خالی از اشکال نیست، راهی به سوی شناخت میراث فرهنگی ایران و ایرانیان برای محققان، اساتید و دانشجویان علاقمند بگشاید. پیشاپیش دست همه دوستان، اساتید، باستان‌شناسان و محققان را که با نقدهای سازنده‌شان در جهت تصحیح و تکمیل این اثر یاری‌ام می‌کنند می‌بوسم.

این اثر گرچه ناچیز است اما در پیشگاه حضرت حق اجری اندک نخواهد داشت، که تمامی آن را به ارواح پاک پدر و مادرم که همچون شمع‌ی روشنی بخش زندگی‌ام بوده‌اند و همسر فداکار و فرزندان نازنینم که در سال‌های نگارش کتاب، کمتر در خدمت آنها بوده‌ام و شکیبانه بی‌من بودن را تحمل کرده‌اند، تقدیم می‌کنم.

راشد جعفرپور کلوری

تهران - مهر ۱۳۹۳

درآمد

کشور پهناور ایران به دلیل داشتن سابقه تاریخی طولانی و از آنجا که در زمره‌ی کهن‌ترین مراکز سکونتی و زیستی انسان بوده، یکی از مناطق مهم باستانی جهان است و همواره مورد توجه و اقبال محققان و باستان‌شناسان بوده است. براساس آمار تخمینی و نه چندان دقیق، ایران دارای چهار صد هزار آثار باستانی شناخته شده مشتمل بر بنا، تپه، قبرستان و محوطه باستانی و تاریخی است که برای مطالعه و حفظ و احیاء آنها توان علمی و مادی بسیاری نیاز است. تاکنون بخش اندکی از این آثار مورد بررسی و کاوش قرار گرفته و تنها نزدیک به دو هزار اثر در فهرست آثار ملی ثبت شده است. سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری به عنوان سازمانی که وظایف مدیریت و ساماندهی و معرفی موضوعات میراث فرهنگی را برعهده دارد با تلاش و کوشش خود در این راستا اقدامات زیادی انجام داده است.

ایران از لحاظ جاذبه‌های تاریخی، طبیعی و گردشگری جزء نخستین کشورهای دنیا است. تاکنون فهرست میراث جهانی یونسکو^۱ در ایران شامل ۱۷ مکان می‌باشد که در میراث جهانی یونسکو به ثبت رسیده‌اند که تمام آنها مکان فرهنگی می‌باشند.

از آنجایی که سرزمین ما ایران با چند هزار سال تمدن پویا و باشکوه، نقش بسیار مؤثری در ارتقای فرهنگ بشر داشته است در نخستین سال‌های تصویب این معاهده به عضویت میراث جهانی (یونسکو) درآمد. سه سال پس از عضویت در معاهده میراث جهانی سه اثر شاخص و برجسته‌ی ایران با نام‌های زیگورات چغازنبیل، پرسپولیس (تخت جمشید) و میدان نقش جهان در یونسکو به ثبت رسید (سال ۱۹۷۹). طی سال‌های ۲۰۰۳ تخت سلیمان، ۲۰۰۴ پاسارگاد و ارگ بم، ۲۰۰۵ گنبد سلطانیه و ۲۰۰۶ بیستون، ۲۰۰۸ مجموعه کلیساهای ارمنیان ایران (تادئوس و سن استپانوس و زوردزور)، ۲۰۰۹ سازه‌های آبی شوشتر، ۲۰۱۰ مجموعه آرامگاه شیخ لطف‌الله اردبیلی و مجموعه

۱- میراث جهانی یونسکو نام عهدنامه‌ای بین‌المللی است که در تاریخ ۱۶ نوامبر ۱۹۷۲ میلادی به تصویب کنفرانس عمومی یونسکو رسید. موضوع آن حفظ آثار تاریخی، طبیعی و فرهنگی بشر است که اهمیت جهانی دارند و متعلق به تمام انسان‌های زمین، فارغ از نژاد، مذهب و ملیت خاص، می‌باشند. برپایه این کنوانسیون کشورهای عضو یونسکو، می‌توانند آثار تاریخی، طبیعی و فرهنگی کشور خود را نامزد ثبت به‌عنوان میراث جهانی کنند. حفاظت از این آثار پس از ثبت در عین باقی ماندن در حیطه حاکمیت کشور مربوطه، به عهده تمام کشورهای عضو خواهد بود. مکان‌های میراث جهانی ثبت‌شده در سازمان یونسکو، مکان‌هایی مانند جنگل، کوه، آبگیر، صحرای بقیعه، ساختمان، مجموعه و یا شهر هستند.

بازار تاریخی تبریز، در سال ۲۰۱۱ مجموعه باغ‌های ایرانی، در سال ۲۰۱۲ برج گنبد کاووس (قابوس) و مسجد جامع اصفهان، در سال ۲۰۱۳ مجموعه کاخ گلستان، در سال ۲۰۱۴ «شهر سوخته»^{۱۴} اثر دیگری از ایران بودند که در این فهرست به ثبت رسیدند.^۱

ضمناً علاوه بر آثار فوق باید اذعان داشت آثار خطی و مکتوب که دارای ارزش‌های چندجانبه‌ی علمی، فرهنگی و اجتماعی و در عین حال هنری - تاریخی باشند در فهرست حافظه‌ی جهانی سازمان علمی و فرهنگی ملل متحد «یونسکو» نیز به ثبت می‌رسند. دو اثر ارزشمند ایرانی شاهنامه‌ی بایسنقری^۲ و وقفنامه ربع رشیدی^۳ به دلیل منحصر به فرد بودن آنها هم در ژوئن ۲۰۰۷ میلادی در فهرست حافظه‌ی جهانی به ثبت رسیده است. همچنین نوروز و ردیف‌های موسیقی ایرانی در سال ۲۰۰۹ میلادی در فهرست میراث ناملموس یونسکو به ثبت رسیدند.

علاوه بر آنها از دیگر آثار ناملموس و معنوی که به ثبت یونسکو رسیده‌اند به ترتیب سال عبارتند از: هنر نمایشی - آئینی تعزیه (۲۰۱۰)، مهارت فرش‌بافی فارس (۲۰۱۰)، موسیقی بخشی‌های خراسان (۲۰۱۰)، آئین پهلوانی و زورخانه‌ای (۲۰۱۰)، مهارت فرش‌بافی کاشان (۲۰۱۰)، آیین نقالی (قصه‌گویی اجرایی ایرانی) (۲۰۱۱)، دانش سنتی لنج‌سازی و دریانوردی در خلیج فارس (۲۰۱۱)، مراسم قالی‌شویان در مشهد اردهال کاشان (۲۰۱۲).

علاوه بر موارد فوق که شامل مکان‌ها و میراث ناملموس بود، مشاهیر و رویدادهای مربوط به مشاهیر ایرانی هم به عنوان میراث ماندگار جهانی در یونسکو ثبت شده‌اند که هرکدام از ارزش بسیار بالایی برخوردارند. مثلاً برخی از عناوین آنها با ذکر سال ثبت: هزارمین سال تولد ابن‌سینا، دانشمند بزرگ ایرانی (۱۹۸۰)، نهصدمین سال وفات خواجه عبدالله انصاری، عارف بزرگ ایرانی (۱۹۸۹)، چهارصدمین سال تولد صائب تبریزی (۱۹۹۵)، صدمین سال تولد نیمایوشیج، پدر شعر نو فارسی (۱۹۹۶)، هزارمین سال وفات ریاضی دان و منجم ابوالوفا محمدبن یحیی بوزجانی (۱۹۹۸)، صد و پنجاهمین سال وفات امیرکبیر (۲۰۰۱) و صدمین سال تولد ابوالحسن صبا (۲۰۰۲)، هزارمین

۱- ر.ک. به: سایت کانون جهانگردی و اتومبیلرانی جمهوری اسلامی ایران؛ <http://tac.org.ir>

۲- این اثر نسخه‌ی بدیع و منحصر به فردی از شاهکارهای کتاب‌آرایی، تذهیب و مینیاتور ایرانی است که در قرن ۱۵ میلادی بنا به دستور بایسنقر میرزا، شاهزاده ادب‌پرور و هنرمند تیموری کتابت شده و با تصاویری بسیار زیبا و چشم نواز آراسته شده است.

۳- وقف‌نامه ربع‌رشیدی کتابی است به خط رشیدالدین فضل‌الله همدانی که در آن به شرح و توضیح املاک وقف شده برای شهرک علمی ربع رشیدی در تبریز و شرح وضعیت و چگونگی اداره آن پرداخته است. تنها یک نسخه از این اثر موجود است که در سال ۱۳۴۸ از بازماندگان حاجی ذکاءالدوله سراجمیر توسط انجمن آثار ملی ایران خریداری و به کتابخانه تبریز اهدا شد. این اثر توسط کتابخانه ملی ایران در سال ۱۳۸۶ به سازمان یونسکو معرفی و بعنوان اولین اثر ایرانی در حافظه جهانی یونسکو ثبت شد.

سال تولد حکیم ناصر خسرو (۲۰۰۳) و هزارمین سال دستاوردهای ابوسعید ابوالخیر (۲۰۱۲-۲۰۱۳) و

برخی از میراث طبیعی ایران هم طی سال‌های ۱۹۷۶ دشت کویر، توران، ارسباران، دریاچه ارومیه، دشت ارژن و دریاچه پریشان، میانکاله، حرا، گنو، گلستان و در سال ۲۰۱۰ نیز ذخیره‌گاه زیست‌کره دنا در محدوده استان‌های کهگیلویه و بویراحمد و اصفهان ثبت یونسکو شده‌اند.

ناگفته نماند تعداد آثار ثبت نشده ایرانی خیلی بیشتر از آثار ثبت شده است. لیست آثار پیشنهادی ثبت میراث جهانی یونسکو در ایران می‌تواند خیلی زیاد باشد که ذیلاً به برخی از نمونه‌های فهرست آثار پیشنهادی که شامل ۵۳ مکان تاریخی است که برای ثبت در میراث جهانی یونسکو توسط ایران پیشنهاد شده‌اند اشاره می‌گردد: مجموعه تاریخی فیروزآباد فارس ۱۹۹۷، شوش استان خوزستان ۱۹۹۷، نقش رجب و نقش رستم استان فارس ۱۹۹۷، تپه سیلک کاشان ۱۹۹۷ و ۲۰۰۷ و شهر تاریخی ماسوله ۲۰۰۷ و چشم‌انداز طبیعی و فرهنگی ایزه ۲۰۰۸ و ...^۱

با این اوصاف باید اذعان داشت که تنها ثبت در فهرست میراث جهانی یونسکو نمی‌تواند معرف عظمت‌ها و شگفتی‌های فرهنگ و تمدن ایران باشد، باید در تمامی مجامع و محافلی که امکان معرفی این آثار وجود دارد تلاش نمود. خوشبختانه در ایران بنابر نظر معاون رئیس‌جمهور و رئیس سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری حدود ۵۰۰ موزه در سطح کشور فعال است که نیمی از این موزه‌ها توسط سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری، بخش دیگر به صورت مشارکتی و مستقل توسط ارگان‌های دیگر اداره می‌شود و در این میان تعداد ۳۲ موزه شخصی هم فعال هستند.

با توجه به این آمار باز میزان آشنایی مردم ما با فرهنگ، هنر و تمدن ایرانی بسیار اندک می‌باشد که جا دارد در این راستا اقدام‌های عملیاتی و اجرایی زیادی انجام گیرد تا ایران حداقل برای ایرانیان شناخته شود.

از سویی با توجه به فعال بودن ۳۵۲ رشته صنایع دستی در کشور ایران، چین و هند به عنوان سه قطب اصلی صنایع دستی جهان به شمار می‌روند که با توجه به ظرفیت‌های موجود کشور ما می‌تواند سهم بسزایی از بازار جهانی در این حوزه را به خود اختصاص دهد.

۱- برای دسترسی به فهرست کامل میراث جهانی ایران به سایت رسمی یونسکو به نشانی زیر مراجعه کنید. <http://whc.unesco.org>

صنعت گردشگری نیز یکی از بزرگترین و پربازده‌ترین فعالیت‌های اقتصادی در دنیا است که بالاترین میزان ارزش افزوده را ایجاد می‌کند. بر اساس گزارش سازمان جهانی گردشگری در سال ۲۰۰۶ تعداد ۸۳۵ میلیون جهانگرد جابجا شده‌اند که این جهانگردان حدود ۸۰۰ میلیارد دلار هزینه کرده‌اند. این در حالی است که سهم ایران از صنعت گردشگری جهانی در سال ۲۰۰۶ کمتر از یک دهم درصد بوده است و علیرغم اینکه ایران، طبق نظر یونسکو یکی از ده کشور دارای جاذبه‌های گردشگری می‌باشد ولی آمار موجود گویای ضعف صنعت گردشگری کشور می‌باشد و نارسایی‌های موجود باعث عدم توفیق در جذب جهانگردان به میزان توانمندی‌های کشور شده است.

بدون شک ایران با تاریخی کهن و فرهنگی غنی با وجود میراث فرهنگی، جاذبه‌های طبیعی و تنوع آب و هوایی یکی از مقصدهای مهم گردشگری پذیر جهان است که در صورت برنامه‌ریزی مناسب، به یکی از منابع تولید ثروت در کشور تبدیل خواهد شد. تولید و انتشار آمار و اطلاعات ———— حوزه‌ی گردشگری از نیازهای مهم بخش فرهنگی کشور است که مسئولیت و همکاری نزدیک بیش از پیش همه دست اندرکاران این حوزه را در این مهم می‌طلبد.

بر اساس مطالعات انجام شده، درآمد حاصل از جذب یک گردشگر خارجی با فروش ۱۵ بشکه نفت برابری می‌کند. در خصوص اشتغال‌زایی این صنعت در داخل کشور تنها می‌توان به این نکته اشاره نمود که در مقابل ورود ۶ نفر گردشگر برای یک نفر در کشور ایجاد اشتغال می‌شود.

در مقابل آمارها نشان می‌دهد، خروج ایرانیان از کشور طی سال‌های ۱۳۴۸ تا ۱۳۵۲ با روند افزایشی روبرو بوده است. که این روند از سال ۱۳۵۲ تا ۱۳۵۶ با سرعت بیشتر و افزایشی بوده است. این روند طی سال‌های ۱۳۵۶ تا ۱۳۶۰ که مصادف با پیروزی انقلاب اسلامی و آغاز جنگ تحمیلی بود، با روند کاهشی قابل توجهی مصادف می‌شود. در طی سالیان دفاع مقدس میزان گردشگران چندان رشدی نداشته‌اند و در سال‌های سازندگی و بعد از آن کم کم بسترهای لازم برای گردشگری فراهم شد چنانکه به گفته معاون گردشگری کشور در گفت‌وگو با خبرنگار جامعه فارس، طی ۶ ماه نخست سال ۹۱ حدود ۲ میلیون و ۴۶۹ هزار و ۲۴۶ نفر گردشگر خارجی به ایران وارد شده است که در مقایسه با مدت مشابه سال قبل ۴۱ درصد رشد را نشان می‌دهد و متوسط اقامت حضور در ایران ۳/۵ شب بوده که درآمد حاصل از ورود این گردشگران معادل ۴/۵ میلیارد دلار بوده است. علیرغم وجود آمارهای نه چندان قابل اتکا، معاون گردشگری کشور در سال ۹۲ نیز از ورود چهار میلیون و ۱۲۶ هزار گردشگر خارجی در ده ماهه اول سال ۹۲ به کشور خبر

داد و گفت: این آمار نشان می دهد که میزان ورود گردشگران خارجی به کشور نسبت به مدت مشابه، ۲۱ درصد رشد داشته است.^۱

به گفته معاون گردشگری، بیشترین گردشگران، از کشورهای عراق، آذربایجان، ترکیه، افغانستان، پاکستان، ترکمنستان، عربستان، کویت، هند و بحرین بوده است. جالب است بدانیم عمده گردشگران ورودی به ایران گردشگران زیارتی، سلامت، تاریخی، طبیعی و تجاری بوده‌اند.

خروج ایرانیان از کشور به مقاصد بین‌المللی طی سال‌های ۱۳۶۰ تا ۱۳۶۳ با افزایش سالیانه چشمگیر مواجه بوده است و از سال ۱۳۶۳ تا ۱۳۷۳ به غیر از سال ۱۳۷۰ از روند یکنواختی برخوردار بوده، اما از سال ۷۲ تا ۸۹ با روند افزایشی چشمگیری روبه رو بوده است.^۲ در حال حاضر هم این روند روبه رشد می‌باشد.

با همه این احوال رئیس سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری از تراز منفی گردشگری در ایران سخن می‌گوید. وی با اشاره به اینکه سالانه چهار میلیون گردشگر وارد کشور و هفت میلیون مسافر از کشور خارج می‌شوند، اعتقاد دارد آمار گردشگران ورودی نیز واقعی نبوده و دارای ابهاماتی است. با عنایت به آمارهای ذکر شده ایران به لحاظ جذب درآمد و توریسم در رتبه ۵۰ صنعت گردشگری جهان ایستاده است.

با توجه به مراتب فوق باید اذعان داشت هنوز آثار تمدنی، فرهنگ‌ها و هنرهای ناشناخته ایرانی بسیار زیاد است و این عرصه جای تلاش بسیار زیادی را می‌طلبد. از آنجائی که شناسایی و کشف و معرفی آثار و بناهای باستانی، تاریخی، فرهنگی و طبیعی و صنایع دست‌ساز ایرانی نه تنها می‌تواند بر غنای فرهنگی جامعه بیفزاید بلکه موجب تاثیرگذاری جدی بر اشتغال، بیکاری، تورم، تولید ناخالص ملی و کلاً شاخص‌های توسعه اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی جامعه بنماید.

این کتاب دارای پنج فصل بوده که در فصل اول به میراث فرهنگی، مفاهیم مرتبط، تاریخچه باستان شناسی و سازمان‌های مرتبط با میراث فرهنگی پرداخته شده است.

در فصل دوم هنر و تمدن ایران از مرحله آغازین پیش از تاریخ تا مرحله تاریخی مورد بحث قرار گرفته و تمدن‌های مختلفی که در نواحی مختلف ایران مورد کشف و شناسایی قرار گرفته‌اند معرفی گردیده‌اند.

۱- رجوع کنید به : <http://www.jamejamonline.ir>

۲- رحیم یعقوب‌زاده، گردشگری ثروت پنهان، روزنامه شرق، ۱۳۸۳/۵/۷.

فصل سوم به آغاز مرحله‌ی تاریخی از دوران عیلامیان و مادها تا پایان عصر ساسانیان که در واقع تمدن قبل از اسلام را شامل می‌شوند اشاره دارد. در این فصل به آثار، بقایا و هنر و تمدن شش دوره تمدنی مهم اشاره شده است که از برخی از آنها آثار و برخی نوشته‌ها و کتیبه‌های زیادی برجای مانده است.

در فصل چهارم به خاستگاه‌ها و ویژگی‌های هنر و معماری اسلامی از بعد از اسلام در ایران پرداخته شده و سیر هنر و تمدن ایرانی - اسلامی در دوره‌های پادشاهی مختلف از جمله صفویان، زندیان، افشاریان و قاجاریان مورد بحث و بررسی قرار گرفته است.

آشنایی با بافت کلی شهرهای سنتی و شناسایی ویژگی‌های آنها موضوع فصل پنجم کتاب است که در آن بافت‌های مختلف شهری از قبل از اسلام و بعد از آن از قبیل بازارها، مساجد، مدارس، حمام‌ها، میدان‌ها و ... با ذکر مصادیق معرفی شده‌اند.

در خاتمه قابل ذکر است به دلیل تعدد آثار و هنرها در اغلب موارد تنها به ذکر یک الی دو نمونه و مصداق عینی اشاره شده است که ذکر بیش از این موارد طبیعتاً در این مختصر نمی‌گنجد.

